

EMLEKBESZÉD

SZÉKÁCS JÓZSEF

T. TAG FŐLÖTT.

BALLAGI MÓR

H. TAGTÓL.

BUDAPEST, 1879.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Emlébeszéd Székács József t. t. fölött.

(Olvastatott a Magy. Tud. Akadémia 1878. július 1-én tartott ülésében.)

Vakmerő elbizakodásnak tűnhetik fel, hogy én, ki a szó hatalmával nem rendelkezem, azon férfiú fölött válallkoztam emlékeszédet mondani, kit mindenek fölött fényes ékesszólása emelt magasra, s tett e díszes testületnek is tiszteleti tagjává. De velem a kegyeleti kötelesség parancsolt, s én annál inkább kész voltam e parancsolatnak engedelmeskedni, miután szerencsés voltam, mint e nemes életnek egy emberöltőn át bizalmas tanúja, mélyebb pillantást vehetni azon szép lélekbe, melynek nyilatkozatai annyi bájjal és megnyerő varázsszal bírtak.

Ezt tekintve cseppet sem aggódnám előadásom sikerén, még csekély tehetségem mellett sem, ha e testület ügyrendje értelmében szabad volna e helyen behatóan azon dolgokkal foglalkoznom, melyeknek Székács azon órától fogva, hogy élethivatását fölismerte, csaknem kizárólag és oly buzgalommal élt, hogy úgy irói mint szónoki tehetségét is csak azok szolgálatában tündököltette.

Az akadémiái ügyrend-szabta korlátozás folytán azonban úgy vagyok feladatommal, mint a festő, ki egy felséges táj rajzolásához fogván, azt veszi észre, hogy látkörébe eső akadályok a vidék nagyszerű képét szeme elől eltakarják, s csak kisebb részletsoportokra engednek szabad kilátást.

Szerencsére a vallási érdek, mely Székács örökös gondolata és tetteinek rugója volt, oly szoros kapcsolatban állott azon hazafiui czélokkal, melyekért intézetünk létesült, hogy az egyház érdekében folytatott munkálkodása a nemzeti ügy javára szolgáló tények szakadatlan láncolatának mondható. Különben is Székács élete közhasznú munkákban oly gazdag, hogy ha azt, mi különös hivatását képezte, teljesen mellőzném

is, még mindig marad elég olynemű följegyezni valóm, mi nevének a haza jobbjai közt örök dicsőséget biztosíthat.

Másfelől hazánk azon korbéli akadékos körülményei, melyek közt Székács életének nagy része lefolyt, a honfiak lelkesebbjeit oly szorosán fűzték egymáshoz, hogy a hivatalos foglalkozás által képeztetni szokott válaszfalak annyira ki nem emelkedhettek, mint mai időben.

Az új nemzedéknek, pártküzdelsei és kenyér után látó versenyzései közepett ma-holnap sejtelve sem lesz arról, hogy mily édes kapcsok kötötték össze a lelkesek azon kis seregét, melynek minden törekvése a nemzet jövőjére, annak politikai és társadalmi megújulására irányult. Megfosztva minden támasztól, melyet társas cselekvésre a hatalom nyújt, ama kis sereg egészen magára, szellemi erejére volt utalva. Bár annak, a miért lelkesült, áthághatlannak látszó akadályok álltak útját, bár törekvése végfogantját megérni, maga is alig remélte: mindamellett erősen hitt és bízott, s a távol jövőben derengő szép eszméből ibletet merített azon sisyphusi munka folytatására, mely minthogy semmi közvetlen külső jutalommal nem kecsegtetett, annál erősebben hatott vissza a lélekre; úgy hogy a magának való ember előtt az egész törekvés költői ábránd és merő hiábavalóságnak tűnt fel. Nem lévén pozitív cselekvésre elegendő hatáskörük, nem is annyira az tette ama férfiak értékét, a mit *egyénileg* műveltek, mint inkább a mit *közösen* akartak, a mire aspiráltak. — Egy családot képeztek ők, melynek tagjait a haza nagy hajléka s ennek szent érdeke egy öntudatban egyesítette, és kiket ennél fogva mindenütt együtt lehetett látni, hol valamely fontosabb nemzeti ügy forgott szőnyegen.

Székács e családnak egyik legrokonszenvesebb alakja volt, ki miután életében a vele érintkezők osztatlan szeretetével találkozott, ma, mikor már csak fájó emlékezetünkben él, bizonyára senki sem fogja irigyelni a babérkoszorú díját attól, kit életében közelismerés környezett és kit kitünő lelki tulajdonok a haza dicsőségévé avattak.

Székács József bölcsőjét nem azon körben ringatták, melyben a kisdedit legott pólyájától ülébe fogadja az előkelőség finomabb műveltsége: ő közsorsu szülőktől 1809. február

2-án született Orosházán, hol atyja számos gyermekkel megáldott becsületes timármester volt. A derék iparos József fiát a maga hálás mesterségére szánta, s a falusi iskolát jeles előmenetellel végzett fiút már-már Gyulára akarta vinni inasnak, mikor Szigethy János, orosházi evang. lelkész, ki a fiú feltünő elmetehetségét a vasárnapi katechizálások alkalmával felismerte, más gondolatra birta, és rávette, hogy a tehetséges gyermeket diák iskolába küldje.

Azoknak a diák iskoláknak akkoriban ugyan az a rendeltetésük volt, a mi mai napság a gymnásiumé: a növendékeket tudományos pályára készítették elő; csak hogy e feladatot hasonlíthatlanul kisebb apparatussal, egyszerűbb módon oldották meg, mint a hogy mai időben történik. — Három vagy négy tanár végezvén azt, a mivel mostanában tizenkét szakférfi foglalkozik, magától értetik, hogy a mai gymnásiumban taníttatni szokott tantárgyaknak csak igen kis részét ülelheték fel. Tanító és tanítvány egyaránt elszörnyűködött volna azon rengeteg ismerethalmaz láttára, melyet a mai gymnásiumi tanulótlól követel a rendszer.

Volt azonban ama fogyatékos iskoláknak két előnyük, melyeknek véghetetlen sokat köszönhet a nemzeti művelődés: egy az, hogy olcsók voltak, s hogy tápintézetek és a szegénységen segítő egyéb módok által a tudományt a legügyefogyottabbnak is hozzáférhetővé tették; a másik az, hogy kevés tantárgyra szorítkozván, azt a keveset alaposan tanították, és — a mi fő — megtanították a növendéket tanulni, s rászoktatták hogy ismereteit önmunkásság által szaporítsa, szellemét tovább fejlessze.

Az által, hogy az iskoláztatás a legszegényebb sorsúaknak is lehetővé volt téve, a művelt úri osztály folyvást oly rétegből nyert növekvést, hol az ember kora gyermekségétől fogva a létért való küzdelemre lévén utasítva, az önerején való előtörekvést, tehetségeinek hasznos munkára fordítását megszokja és életelemének tekinti. S minthogy e sarkponton fordul meg jóformán minden derekasság, az eredmény az lön, hogy ama korból sok olyan jeles emberre mutathatunk, kik tanulmányukat, mint úgynevezett mendicans diákok a legnagyobb szegénységben végezték.

A kevés tantárgy felölelésében is nagy áldás feküdt. Az oktatás főcélja ugyanis, kivált a pályára előkészítő években nem egyéb, mint, hogy a lelket öntudatra, saját erejének felismerésére és teljes használatára ébreszsze. A tényleges ismeretek az ember művelődési folyamának ez első stadiumában csak mint a mondott célra való eszközök szerepelnek, s holt anyagot képeznek mindaddig, míg az ítélő tehetség egyéni működése által életet nyervén, lelkünkben mintegy ujjá nem születnek, és szellemi fejlődésünk tényezőivé nem válnak.

A mai tanrendszer mellett, hol a sokféle ismeretanyag a tanuló lelkét csak úgy röptiben érinti, az említett szellemi processus csaknem lehetetlenné van téve. A tanulmányok rengeteg tömege, mely a növendék elméjét mintegy elborítja, sem időt nem enged neki a befogadott ismeretek assimilálására, sem kedvet nem ad az önerején való továbbhaladásra, úgy hogy, mikor a gymnasiumi pályát megfutott ifjú az u. n. érettségi vizsgára előáll, már odáig van, hogy miután minden néven nevezendő tudományba belekóstolt, és semmi sincs többé, mi reá az újság ingerével hathatna és figyelmét lekötöhetné: a túlterhelésben kimerült ifjú az egyetemre átmenvén, választott szakmáját már csak kenyeret adó mesterségnek tekinti: mindent elkövet ugyan, hogy abban a szükséges jártasságot megszerezze, képzett, egyes emberré is lesz; de a mire idáig eljut, annyira kifárad, hogy az életbe kilépvén, már csak élvezni akar, és hervadt lelkében többé nagyratörő nemes gondolatnak nincs helye.

Ez az iskolai pálya, összes társadalmi életünknek hű ki nyomata. A mohóság az *eszközök* megszerzésében oly nagy, hogy a miatt az élet *célját* tévesztjük szem elől; oly telhetetlenek vagyunk a *szerezésben*, hogy nem marad erőnk és időnk a *szerezettek* kellő felhasználására.

Igaz, hogy a nevelés tudománya a túlterhelés e veszélyén némileg segít az által, hogy a gyermek eszét első pitymálatától fogva fegyelem alá vevén, azt korán kifejti, és gondolkodó tehetségét fokozott munkásságra készíti. De vajjon nem a lélek legnemesb ösztönei rovására esik-e meg a korai érés ez erőltetése?

Annyi bizonyos, hogy nem oly melegházi légkörben érlelődnek a jövőt termékenyítő eszmék emberei, azon bátor szellemek, kik társadalmi átalakulásokkor előljárni és a haladás útját egyengetni hivatvák.

A tapasztalat mutatja, hogy a követett rendszer, ha előmozdítja is a középszerű tehetségek művelődését, inkább elfojtja, mint kifejti a teremtő kezdeményezési szellemet, s fásult hangulatot szül, mikor hazafitettekre és önmegettagadó lelkesülésre legnagyobb a szükség.

E század elején fennállott szegény protestáns iskolák, tán mert a szükségből erényt kellett csinálniok, épen ellenkező módszert követtek. A helyett, hogy tulságosan sok tanulmány-nyal terhelték volna növendékeiket, kevés, nagyon kevés volt, a mit egyenesen tanítottak; de utmutatást adva annál több önmunkásságot, gondolkodó szorgalmat követeltek a tanulóktól. A mit az iskola közvetlen nyújtott, mindössze annyiból állott, hogy a növendék megtanult latinul fogalmazni és beszélni, s ez által eszközt nyert arra, hogy a classica világba magát beleélvén, lelke oly eszmények iránt hevüljön, melyek minthogy egykoron mint valóságok léteztek, újból létesíthetőknek tündek föl, minélfogva azok nem csak az elmének, hanem az akarat-erőnek is hatalmas rugóivá lettek. A mi kevés ezenkívül tanítatott, a természettudományok, matematikai és philosophiai tudományok legelső elemeiből, az épen csak annyi volt, hogy az észnek elmélkedési anyagot nyujtva, többoldalú fejlődését elősegítette.

S ime ilyen nagy igényű, de csekély erejű iskola állott fenn akkoriban Orosháza közelében, Mező-Berényben, hol teljes nagy gymnasiumot két rendes tanár és egy segédtanár látott el. Az ekkép egy tanár vezetése alá került több osztály együtt nyert oktatást oly módon, hogy a mit az alsóbb osztály mint újat tanult, azt a felsőbb osztály ismételte, egy-egy tanárra pedig hetenkint 35—40 tanítási óra esett.

E fogyatékos iskolában végezte Székács a gymnasium hat osztályát, a mikor aztán, igaz, hogy sok tudománynak, melylyel a mai gymnasiumi tanulót tömik, nevét sem hallotta; de megtanult ám latinul úgy, hogy a classicusok olvasása neki nem úgy, mint a mai érettségi vizsgát tevő ifjainknak, favágó

munka, hanem lelki élvezet volt. Tanulmányozta tehát a régi nagy írókat, és megismerkedvén műveltségünk alapjaival, magokból a classicus kútfőkből, szelleme az örök szépségű példák után kezdett idomulni, és megindult bátran az úton, mely a küzdőt a dicsőség csarnokába vezeti.

Legnagyobb fogyatkozásuk amaz intézeteknek kétségen kívül az volt, hogy a magyar nyelv és irodalom nem tartozott az iskolai tantárgyak közé, minélfogva ritka tanuló tudott magyarul helyesen írni és fogalmazni, még ritkábban találkozott, kinek sejtelve lett volna arról, hogy a Liviusban és Virgiliusban bámult művekhez hasonlókat saját anyanyelvén is alkothatni. Székács e tekintetben szerencsés volt, a mennyiben Szigethy János, ki tehetségét felismerve, iskoláztatását eszközölte, azon kevés választottak közé tartozott, kik az ébredező hazai irodalom művelése ügyében mint pártfogók fáradoztak, minélfogva mindenképen azon volt, hogy a szép reményekre jogosító ifjút az akkor már-már hírré vergődő Berzsenyi, Kölcsey, a két Kisfaludy és Vörösmarty munkáival megismertesse, és hazai irodalmunkat vele megkedveltesse. Ez úton Székács önszorgalom által hamar helyrepótolta, a mit az iskola elmulasztott; megtanult magyarul írni, és gondolatainak magyar nyelven is csinos és szabatos kifejezést adni.

Ez volt az első mozzanat, mely a tehetséges ifjút a nemzeti ébredés nagy munkájához csatolta; lelke szikrát kapván a hazafiszellemtől, mely nevezett nagy íróinkat ihlette, azontúl élte fogytáig nem szünt meg lángolni a nemzeti ügyért.

Tizenhét éves volt, midőn 1826-ban a felsőbb tanulmányok folytatására Sopronba ment, és ott három év alatt úgy a philosophiai tanfolyamot, mint a theológiát végezte. Ott ismét akkori iskoláinknak oly intézménye nyújtott a törekvő ifjúnak táplálékot, mely azon kívül, hogy a növendékeket önkénytes szellemi munkásságra szoktatta, arra is ösztönözte őket, hogy tehetségöket nemzeti irányban értékesítsék. Értem a soproni főiskola kebelében „Magyar társaság“ néven ma is fennálló önképző kört, melyet a derék Kis János alapított, és halála napjáig szeretettel ápolt volt. Kis János akkor írói pályájának délpontján állott és Székácsot, ki különben is neki több oldalról volt ajánlva, maga körébe vonta és kiváló sze-

retetben részesíté. Naplójában körülményesen leírja Székács, mikép gyakorolta őt Kis János a szónoki rögtönzésben, s ugyancsak annak ösztönzésére történt, hogy a Magyar társaság számára írt „Költő“ című művét a Kisfaludy Kár oly szerkesztette Aurorába beküldte, a hol is a fölveendő költemények közé beválván, az 1830-iki évfolyamban megjelent. Ez volt Székácsnak nyomtatásban kijött első munkája, s ettől veszi kezdetét dicsőséggel futott írói pályája.

Bevégezvén a soproni főiskolában tanulói cursusát, mielőtt hivatalra léphetett volna, a bevett gyakorlat szerint vagy káplánságra kellett vala lépnie vagy külföldi egyetemet látogatnia. Székács minden habozás nélkül az utóbbit választá; de hogy ebbeli szándékát kivihesse, előbb a szükséges költséget kellett megszereznie. Házi nevelőséget vállalt tehát a rudnai Nikolics családnál és szerb nemzetiségű, de magyaroknak nevelendő nemes növendékeivel két évet Karlóczán, kettőt Pesten, egyet Eperjesen töltött.

A Karlóczán töltött két év korszakos volt Székács szellemi fejlődése folyamában. Sztratimirovics karlóczai érsek ugyanis ismerőse lévén a Nikolics családnak, az ifjú Nikolicsot nevelőjével együtt gyakran fogadta palotájában. Időzött pedig akkoron Karlóczán egy Nikos nevű görög, ki az egyházi ó szláv nyelv megtanulása végett az ottani theologiai intézetet látogatta; azonban nem bírt kellően boldogulni, mert a görögön kívül semmi más nyelvet nem értett és sem latinul nem tudott, hogy a theologiai tankönyveket, sem szerbül, hogy az élőszóbeli magyarázatokat megértse. Sztratimirovics rávette Székácsot, hogy tanítsa Nikost latinra, úgy hogy ő meg Nikostól görögül tanuljon, mind a kettő pedig tanuljanak szerbül az érsek költségén. Székács kapott a nyelvismeretei gyarapítására kínálkozó alkalmon, és rövid idő múlva az érseket azzal lepte meg, hogy vele szerbül beszélt, a magyar közönségnek pedig Vuk Karadics gyűjteményéből szerb dalokat, s a görög anthológiából epigrammokat fordított és adatott ki a kassai Minervában. Később annyira beleszeretett „ama lány hangu és epedő szerelmi dalokba, ama búval és méltósággal teljes hősi énekekbe,“ hogy egy kötetre valót lefordított, és 1836-ban barátja Kunoss Endre »Szerb dalok és hősrégék« cím alatt kiadta.

E munkával, melyről aetheticai becsét tekintve, az akkori sajtó, s különösen Garay a „Literaturai lapok“-ban kitüntető elismeréssel nyilatkozott, Székács helyet foglalt szépirodalmunk akkori szövívi között. Minthogy azonban nem ez a mező az, melyen élete további folyamában babérait gyűjtötte, szót sem kellene tovább e munkáról tennünk, ha a mű előszava figyelmünket általános művelődéstörténeti tekintetben le nem köti.

Szerző művét a „Szerbeknek Dunán, Száván innen és Dunán Száván túl“ ajánlja, amazokat egyenesen testvéreinknek nevezvén. E kifejezés őszinteségében kételkednünk annál kevesbbé lehet, miután Székács egész életében s a legválságosabb viszonyok közt is a különböző nemzetiségek iránti testvéri indulatát soha meg nem tagadta; de meg az a tény is, hogy a Nikolics család, mely az akkori szerb fejedelemmel közel rokon volt, egy magyar ifjút választta nevelőnek, elég világosan mutatja, mennyivel ildomosabb, az államegység eszméjével egyezőbb hangulat uralkodott akkor a hazánk földén lakó különböző népfajok között, mint a mióta boldogtalan állambölcsesség a nemzetiségeket egymás elleni agyarkodásra szédítette, és a kelepeze, melyet a régi kormányforma a magyar dolgok vesztére teremtett, néhutt az egésznek veszedelmére válható üzelemmé fajlít.

Öt évi nevelősködés után végre módját ejtette, hogy tudományos kiképzetésének befejezése végett külföldi egyetemre mehessen. 1835. kora tavasszal Berlinbe ment, hol philosophiát és theológiát hallgatva egy évet töltött, bölcsészettudori oklevelet nyert, s miután Németország, Hollandia és Angolország jelesebb vidékeit beutazta, sokoldalulag kifejlett elmével és égő vágygyal tehetségeit a hon és egyháza javára értékesíthetni, visszatért hazájába, s itt egyelőre nevelői állását a Nikolics háznál ismét elfoglalta.

Időközben folytatta irodalmi működését és folyóiratokban közlött apróbb dolgozatokon kívül Plutarch Paralelláiból fordított le egy kötetre valót a Magyar tudós társaság számára. Ez méltatva a nagy reményekre jogosító ifjú szép törekvéseit, 1836-ban levelező tagjául választá. 1837-ben pedig Plutarch

Paralelláinak fordítását adta ki. Egy évvel később a Kisfaludy társaság is rendes tagsági czímmel tisztelte meg.

Tán kelletnél tovább is időztem Székács készületi éveinél; de fel akartam világosan tüntetni, hogy és mikép pótolta közoktatásügyünk akkori gyarlóságai mellett az élet azt, mit az iskola, eszközeinek ki nem elégitő volta miatt elmulasztani volt kénytelen. Székács képeztetési folyama legtisztábban mutatja, hogy az iskolai nevelés akkor van helyes úton, ha a növendék fejlődését nem erőltetve, értelmi csiráit túl nem hajtva, feladatának jó részét az életre bizza, mely azért sikeresebb tanító mester mint az iskola, mert oktatásai az ember egyéni tehetségét veszik igénybe, s azt önálló munkásságra, erejének természetű kifejtésére készíti.

Az irodalmi sikerei folytán már-már jó hírnévre vergődött ifjúnak nem soká kellett az alkalomra várakoznia, hogy kiképzett tehetségeit azon munkakörben érvényesíthesse, melyre hivatva volt.

Pesten a harminczes évek elején az ág. hitv. evangelicus gyülekezetnek két papja volt: az egyik német, a másik tót; magyar pap nem kellett, mert aki a többnyire idegen ajku elemekből álló községben született magyar volt is, okvetlen beszélt még vagy németül vagy tótul, s ehhez képest vagy az egyik vagy a másik idegen ajku pap híveül iratkozott be. Midőn azonban az 1825-óta pezsgésnek indult nemzeti élet, Széchenyinek öntudatos munkásságra kelető föllépése nyomán a fővárosban kezdett központosulni, az evangelicus község kebelében is mind érezhetőbbé lett a szükség, hogy magyar lutheránus egyház alakuljon.

Kicsiny volt ugyan a magyar ajku hívek serege, de erőt merített azon tudatból, hogy tagjai egytől egyig azon nemzeti családhoz tartoztak, mely, s mint fennebb jeleztük, semmi áldozattól vissza nem riadt, mikor hazai szent feladat érdekében kellett cselekedni.

Az ez ügyben 1835. máj. 16-án szerkesztett eklézsiái jegyzőkönyv az uralkodó hangulatot jellemző hazafiúi vonatkozásoknál fogva megérdemli, hogy róla az utókor is tudomást vegyen. „Fájdalommal érzi a gyülekezet — így szól a jegyzőkönyv — hogy hitünk valamint gyakorlására, ugy főkép az ecclesiái szolgálainknak nem annyira jutalmazására, de csak

szűken lehető táplálásokra is szabadon rendelkezhető fundus nem léte miatt kénytelenek vagyunk minden előkerülő esetekben, azon közönséges kútforhöz, az egyes személyek adakozásához nyúlni . . . azonban honi nyelvünk gyarapítása körül buzgóldó nemzetünk törekedésének előmozdítását is annyival inkább szívén fogván minden lelkes hazafi és buzgó hitsorosunk viselni, — mennél valóbb az, hogy ezen középponti, sőt mondhatjuk azt, országunk anyjavárosabeli polgárok, és így az ágostai vallástételt követő hívek is — szerenesés helyzetünkre nézve, országunk legfőbb s legtöbb javaival méltán dicsekedhetnének; a nemzetiségnek előmozdításának tekintete is ösztönözni fogja az ecclesia tagjait — hogy még egy harmadik és a rendszerinti vasárnapi isteni tiszteleteket s vallásos szertartásokat magyar nyelven kiszolgáltató lelkipásztor fizetésének megalapítására, kegyes adakozásaikból kamatoló állandó fundus beszerzésében, hidegülni nem fognak.*

A derék férfiak várakozásukban nem csalatkoztak. A vallási buzgalom kezét fogván a hazafisággal, csakhamar előteremtette a harmadik papi állomás megalkotására szükséges alapot, és most az volt a nagy feladat, hogy az anyagilag úgy a hogy biztosított magyar papságra oly egyéniséget találjanak, ki a kicsiny községet abban a szellemben, melyben alapított, ne csak meg- és összetartsa, hanem gyarapítsa is.

Pályázókban nem volt hiány; mert mindamellét, hogy a kicsiny állomás a leendő lelkésznek egyelőre igen csekély javadalmat ígért, az, hogy a fővárosban volt, elég vonzóerőt kölcsönözött neki, hogy az ország legtekintélyesebb lelkészei közül akár melyik is eljött volna, ha meghívják. De az új gyülekezet tagjai ismerve az áldozatkézség forrását, mely a magyar papság felállítását lehetővé tette, oly férfiút kerestek, ki az ujoncz buzgalmával és a kiváló tehetség bizalmával fogván a dologhoz, a vallás szent ígését úgy hirdesse, hogy egyszersmind a nemzeti ügynek legyen terjesztő apostola.

Bajza, ki akkor már mint a nemzeti irodalom egyik vezérférfia szerepelt s mint protestáns, tagja volt az ujonnan alakult magyar gyülekezetnek, ennek figyelmét Székácsra terelte és tanácsolta próbaképen történendő fölléptetését. 1836.

elején tehát felszólították Székácsot, hogy a febr. 2-dikára kitzúve volt magyar istentisztelet alkalmával szónokoljon, s Székács engedett a felhívásnak.

Az egyházi rendtartás szerint a templom szószékében senki föl nem léphet, míg arra az illető rendes lelkésztől engedelmet nem nyert. A német lelkész, kit ez alkalommal meg kellett az engedelem iránt keresni, eleve figyelmeztette Székácsot, hogy ha bajuszát le nem veszi, nem bocsáthatja papi öltönyben a szószékre. Székács e figyelmeztetésre csak annyit felelt, hogy majd meggondolja. A kitzúzott napon Székács fél órával az istentisztelet kezdete előtt beállt a lelkészhez magyar attilában, bajuszosan. Az ilyenhez nem szokott német lelkész a bajuszos pap láttára elképed; de Székács e szavakkal nyugtatja: „Vagy megválasztanak pappá, vagy nem; ha igen; elég időm lesz levenni a bajuszt akkor is; ha nem — akkor hát legalább megmarad a bajusz.“ — A dolgot ekkép tréfára fordítván, lehetlenné tette annak továbbfeszégetését és vége szakadt minden faggatózásnak. Fölemlítésre méltónak tartottuk ez adomát azon okból, mert a játszi elmesség alá rejtett *okosság*, mely abban tükröződik, Székács szellemének egyik legszeretetre méltóbb oly vonását képezte, melynek életben legtöbb hasznát vette.

A gyülekezet bár komoly előkészületeket tett, még sem volt még abban a helyzetben, hogy a választást azonnal megejttesse; de midőn másfél évvel később az csakugyan bekövetkezett, Székács, daczára annak, hogy időközben a magyar híveknek alkalmuk volt több tekintélyes pap szónoklatait meghallgatni, 78 szavazó közül 74-nek a szavazatát nyerte. Így lett Székács a pesti magyar ev. egyház első papja. A következő megmutatta, hogy az ujonnan alakult egyház szerencsésb választást alig tehetett volna.

A csekély számu, de nagy feladatok betöltésére hivatott egyháznak ugyanis oly vezetőre volt szüksége, ki nemcsak a meglevő erőket megtartani, hanem újakat teremteni is tudjon, ki lelkeket hódítva, a kicsiny egyházat oda növelje, hogy megbirjon felelni a várakozásoknak, melyeket mint Magyarország fővárosa magyar egyházához méltán kötöttek. Székácsban mindezt megtalálták.

Férfias szép alak, emelve a költői lélek által, mely nemes vonásaiból sugárzott, első tekintetre megnyerte a sziveket és magával ragadta, mikor megszólamlott. Hódított beszéde által, mely ígésző volt, de hódított nem kevesebb ritka öszhangzatú külső megjelenése által, melyet a jóság kinyomata vonzóvá, a papi magatartás méltóságossá, tiszteletessé tett. A szeretet, mely egész valóját ihlette, a vele érintkezőket hasonló érzelmekre indította, maga pedig valamint szónok és költő, úgy gondolkozó is ez ihlet befolyása alatt volt; minden határozatán, minden tettén nem fáradságos tervezgetés, a dolgok elejét, végét az érdek szempontjából latolgató tépelődés, hanem a szerető szív fellángolásának közvetlen benyomása látszott meg, mely melegevel hatott és biztosította számára a nem mindennapi sikereket.

A kis egyház, melynek eleintén egész évi anyakönyvi bejegyzései egy oldalt sem töltöttek meg, gyakorlati teendőivel a fiatal lelkész gazdag tehetségét eléggé el nem foglalhatván, egész figyelmét az egyházi szónoklatra, mint amúgy is benső bajlamának leginkább megfelelő foglalatosságra fordította. Csakhamar el is terjedt a fényes hitszónok híre hazaszerte, úgy hogy a vidéki protestáns ember, ha szerét ejthette, ritkán távozott Pestről, a nélkül hogy Székácsot meg ne hallgatta volna, a fővárosban pedig a mivel közönség felekezeti különbség nélkül tódult előadásaira, és valamint Albachot a ferenczrendű nagyhirű atyát protestánsok, úgy Székácsot katolikusok is tömegesen hallgatták.

Volt is elég alapja a közönség ez osztatlan kegyének. Székács az újuló Magyarország élő tükre, mint szónok magában egyesítette mindazt, mi az akkori magyar társadalmat lelkesíté: a tényleges állapotok visszás volta fölötti hazafi bánatot és a jövőbe vetett hit ábrándját. Csakhogy a vallás enyhítő behatása alatt a két érzélem elvesztette zaklató jellegét, s egyesülve arra szolgáltak, hogy a szív nemesebb húrjait mind rezgésbe hozzák. A tapasztalt visszásságokat leggyakrabban egészséges humorral ütötte el, míg másfelől lelke egész komolyságával azon volt, hogy kifejezést adjon a sejtelmeknek, melyek ismeretlen szebb jövő felé intettek.

Nehéz volna megmondani, vajjon a közérzület, mely

szavaiban lüktetett, tette-e kedvessé tanításaiban a vallást, vagy megfordítva a fenkölt vallási szellem emelte-e inkább a hazafiui aspirációkat, melyeknek igazait eszményi világításba helyezte. Annyi tény, hogy a szokottnál tágabb körökre gyakorolt ébresztő hatását jó részben annak köszönhetette, hogy a vallási igazságokat rendesen az uralkodó eszmékkel hozta kapcsolatba, s ez úton azoknak az életre kiható áldásukat is feltüntette.

Aggódó hazafisága egyre ki-kiüti magát szónoklataiban, majd mélabúsan a jelen elzüllött állapotait szemléltetve, majd tünődéseit humoros fordulatok alá rejtve, bátorítólag és szebb jövőre utalólag. Így mikor elhíresült „árvi beszédében“ a főváros pusztulását festvén, Pest városát a nemzet szívének mondja, e aztán így folytatja: „e nemzet hosszas álmom után ébredett, munkálkodni, hatni kezdett. S bár értelme sokban csalóka volt, mint az álomból ébredőnek első képzelete, a nemzet mégis hatott, gyakran üdvösen, csak hogy mindig remegve. Az üdvös hatás alatt virágzásnak indult a hon szíve, fővárosunk. Szépen emelkedének az ősz Dunának kettős partjai a szemnek és léleknek édes élvezetet nyújtólag, pompás házak, kincscsel terhelt hajók kötének ki a partokon, az áldás terhe alatt a folyam nyögni látszott; élet zibongott az előbb pusztá téreken. A nemzet-szellem keserű vádjait nem tűrheték a külföldet vadászó tehetősök, s közöttünk kezdtek lakni, s kincset — a nemzet kincset — köztünk költeni s jótékony intézetekre fordítani. A falak közt jólét és kényelem, mely a haladó kereskedés útján átszivárgott a hon részeibe. A szív vidám ütését a távol tagok is érezték. A porból templomok emelkedének, befogadandók a hazánkban vándor művészetet, terjesztendő a szűkhatáru tudományt, oszlatandók a lelki sötétséget, begyűjtendő a természet és művészet kincseit, ápolandók a szenvedő emberiséget, egyesítendő az elszórt erőket, eszközlendő az ország boldogságát. A nemzet látta s szíve fennen dobogott, fennen, de mégis félve. Ki félve hat, az félig hat. Ez ha veszélyt lát, elfut és aludni megy. Hiában monod neki, hogy veszve nyert, hiában hogy pár tizednyi türelem, okosabb számolás, bátrabb hatás új reményt ébreszt, s az megcsalni nem fog, sőt a veszélyből üdvet fog kifejteni,

szebbet, nagyobbat, biztosabbat! — hiában mondd, ő fut, ő kinevet és — aludni megy.“

Mily emelkedett felfogás a csapás nagyságának feltüntetésében, hazai magasb szempont alá helyezvén a városnak mint a nemzet szívének úgy örvendetes gyarapodásnak indultát a múltban, mint gyászos pusztulását a jelenben; s e sötét rajzban, mily elmés fordulat az, mely a siratott múltba teszi át mind azt, minek valóságát a jövődőtől várja; de különösen hatalmas, a hogy a végpassusban a gyáva kétségbeesést, mint a mely a szerencsétlenséget mindig csak súlyosbba teszi, rövid pár vonással megbélyegzi.

Ha meggondoljuk, hogy e beszéd, melynek szépségei olvasva is gyönyörködtetők, oly ajkáról hangzott le, melyek varázsa csaknem ellenállhatatlan volt, teljesen érthetővé lesz előttünk, hogy lett Székács a közönség kegyeltjévé.

De mi volt az az élő forrás, melyből Székács szónoklata termő képességét, mindig friss életerejét merítette? Megmondhatjuk rövid szóval: a szerető szív volt az. — Ő nem volt a dogmának, a vallás elvont tanainak prédikátora, hanem a keresztyén szereteté. Az ő vallástudománya abban határozódik, a miben az üdvözítő a törvény és a próféták sommáját látta: Szeresd Istenedet és szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. — Mint ilyen, Krisztus tudománya, szerinte, az emberi társas élet oly szabályozója, melynek igazságai se tudós bizonyítgatásra, se védelmezésre nem szorultak; azoknak egyszerű felmutatása elégséges, hogy magokat elfogadtassák, sőt megszeretessék. Ő e tudománynak gyümölcsét, a szeretet tetteiben nyilvánuló keresztyén életet sürgeti; ennek gyakorlása saját életének feladata, s ennek ajánlásában ékesszólása a milyen elragadó, olyan kifogyhatatlan. Minden a mi a szívet megindíthatja, a mi buzdít, a mi lelkesít, ő mindazt felhasználja, hogy hódítson; a szeretetnek ihlettebb, elbájolóbb szavu hirdetője alig képzelhető; e téren eszméi mindig világosak, képei találók és költői fölhevülései elragadók. Az ember érzi, hogy szavainak melege nem egyéb mint szerető szíve hevének visszaverődése, s mert szívből jönnek, szívre is hatnak.

Nem hiába mondták, a régiek hogy „pectus est, quod facit disertum“ mert valóban nem annyira az elemző értelem, a szá-

moló ész teszi a szónokot, különösen az egyházi szónokot, mint inkább a szív ihlete, mely a divinatióknak bizonyos nemével a lelkek mélyében képződő szellemműveleteket ellesi s azokra irányadólag hatni képes.

Ha közönségesen azt, ki érzelmeit és gondolatait szépen kifejezni s azokat mással is elfogadtatni tudja, szónoknak nevezik: akkor Székácestól a szónok nevet már annál fogva sem lehetne elvitatni; de őt e jelzés sokkal méltóbb jogcímen illette meg, a mennyiben a szív fennérintett nemes ihletével birt, mely tehetségét a határozó pillanatban fokozta. Ilyenkor a lélek mélyére szállt alá, mint a buvár a tenger fenekére, hogy gyöngyöket szedjen; a miért is legszebb szónoki babérait ott aratta, hol lélektani problémák fejtegetésével foglalkozott, s az emberi cselekvények titkos forrásait kellett kutatnia.

Mikor 1860-ban Berzsenyi Dániel sírja felett szónokolt, beszéde alapjául a pünkössti csodát vette, melynek megfajlásul az egyetemes emberiség lelkében élő azon eredeti ősvágyakra utalt, melyekből, mint mindmegannyi termő csirából, fejlenek az élet boldog viszonyai: barátság, családi élet, testvéri szeretet, részvét, bátorság, hazaszeretet, hit és vallásosság. — A keresztyénség, mely ezen érzelmeket az öntudat körébe vonta és közérvényre emelte, méltán az emberiség közös nyelvének mondható, a mennyiben amaz érzelmei nyilatkozatai minden emberi szívben egyaránt visszhangzanak. S ime ebben rejlik a pünkössti csoda nyitja. A költők is külön nyelveken ugyan, de az emberiség benső anyanyelvén tolmácsolják azon ősvágyakat, melyek milliókban csak homályos sejtelemkép élnek, s a melyek csak oly kiváló egyes nagy szellemek föllépésével nyerne kifejezést, mint a milyen Berzsenyi, »ki az emberiség ősvágyainak legavatottabb tolmácsa volt közöttünk.«

»A mi Berzsenyi nagyságát megalapítja — mondja többek közt — az, hogy midőn a csendes élet bajait, nemzetünk bűneit vagy erényeit, a szülőföld és haza iránti szeretetet, a szabadságot és a barátságot, Isten nagyságát s a buzgóságot zengi: úgy látszik, mintha nem saját laújának, hanem szivünknek kapna húrjai közé; mintha a hang, mely így szülemlik, nem lyrája zengése, hanem megindult szivünk megszólalása volna; mintha nem a maga érzelmeit, hanem a mienket

foglalná énekbe; mintha nem azon öröm, fájdalom és lelkesedésnek adna szavakat, melyek keblét dagasztják, hanem azon örömet zengené, melyet mi élvezünk, azon bánatot, mely miatt magunk vérezünk, azon lelkesedést, melyet boldoglétünk fokán magunk tapasztalánk.»

A nemzeti költő nemes hivatását és hatását oly megkapó vonásokkal csak az festheti, ki rokon költői szellemmel a nemzet lelkében lappangó felséges érzelmeket, melyeket Székács oly találón ósvágyaknak nevezett, teljesen felismerte. Székácsot szíve, vallásos ihlete vonzotta azon ósvágyak mezejére, melyeket Berzsenyiben, mint amaz ósvágyak avatott tolmácsában, dicsőített; ő nála is barátság, családi élet, testvéri szeretet, részvét, bátorság, hazaszeretet, hit és vallásosság azon állandó themák, melyekkel beszédeiben legörömbestebb foglalkozik. E téren érzi magát elemében, itt nyilatkoztatja ki a szív és ékes-szólás legrejtettebb titkait.

Egy bőjti beszédében arról szónokolván, hogy Péter, ki mesterét megtagadta, később tettét keservesen megsíratta, előadását ekkép nyitja meg: »Nem tudom, ugy vagytok-e ti, Szeretteim, ezzel a Péterrel, mint én vagyok. Ha csak bűnét tekintem, azt oly nagyra tartom, hogy föltétlenül kimondom rá a kárhoztatást. De viszont, ha leirhatatlan nagy bánatára függesztem szemeimet s látom, hogy a bűn elkövetése után hogyan emlékezik meg az Úrnak szaváról, hogyan üzi ki bűnének tudata az éj magányába, kisírandó magát nagykeservesen: szeretnék utána sietni, minden bűnét megbocsátani, vigasztalni fájdalma könyeit s a kegyelem reményével vigasztalni szívét.« — Ez előadás nagyon jellemző: a bűn fölemlítésén és kárhoztatásán egy-két szóval siklik át, míg a bánat szép tettéhez érve, szava egész kedvteléssel áradozik. Nem annyira a bűn ocsmányásaival riasztani, mint az erény szépségének felmutatása által jóra indítani, az, a mire ő törekszik.

Ha néha szigorúbb hang rezeg meg lelkében, s szavai közé keményebb nyilatkozat vegyül, ez erkölcsi gyöngéd érzelmének összerendezése és önkénytelen kiömlése inkább, mint okoskodásnak s meggondolt büntetni akarásnak az eredménye. Soha sem a bűnöst ostorozza, hanem a bűnt, sőt a szelid gúny is, melylyel az erkölcsi ferdeségeket és emberi gyarlóságokat

itt-ott sujtja, soha sem engedi metszövé válni; megnevetteti az embert, a nélkül, hogy az illetőt komolyan sértené.

Semmi sem mutatja jobban, mily uralmat gyakorolt Székács lelke fölött a mindent elfedező szeretet, mint az, hogy a satírára hajló természete mellett is, soha szó nem lebbent el ajkairól, mely sebzott volna. Ha az emberek ferdeségei, melyek átható látását el nem kerülhették, elménczségét olykor-olykor finom gúnyra indítják is, csakhamar meglátja és méltatja a jóra valósságot, s a hol csak alkalmazható, úgy vélekedik, mint első Napoleon, ki Muratról így szokott volt nyilatkozni: Murat nagy bolond, de a legjobb lovassági generális.

Székácsot nem csak szerető szíve, de derült kedélye is inkább az emberek fényoldalainak szemlélésére vonzotta és beszédeiben örömbestebb foglalkozott a legjobb lovassági generális tulajdonaival, mint a nagy bolonddal. A szószék, mint befolyása és diadalainak szinpada, soha sem hozta kísértetbe, hogy azt személyes indulatai vagy muló kedvszesszenései kielégítésére használja. Nem tartozván azon emberek közé, kiknek az elmés ötlet, ha mindjárt ki nem mondhatják, oldalukat is kifűrná, gazdag kedélye játszi villanásainak, elme-futtatásainak is az életre kiható nemesb eredményeket kívánt biztosítani.

Ez úton jöttek létre classicaí zamatu epigrammái és satírái, melyek mint nemes humora szüleményei, mosolyogva feddöznek és sarcasticus czélzásaik daczára nyugtatva és enyhítve simúlnak az emberi szívhez. E tulajdonok dicsérik az embert, de sokat levonnak e költői műalkotások aetheticai becseből. Mert különösen a satírának, hogy az legyen, a minek fogalma szerint lennie kell, nem az feladata, hogy simogasson, hogy az emberi fonákságokat puha legyintéssel illesse és megnevesse, a mi rostálgatásainak könnyen oly szint adna, mintha a megrovott bajok megszüntetését maga az író sem tartaná komolyan sürgetősnek; hanem úgy kell forgolódnia, hogy a gúny ostorhegyére vett társadalmi kinövések az elevenig ható csapások alatt nyögni látszassanak. Ez élesség azonban ellenkezett Székács természetével, s ártatlan csipkedései, enyelgő tréfái nem annyira satiricusnak, mint inkább humoristának minősítették.

Finom ízlése rá is vezette nem sokára azon műfajra, melyben egészséges humorát egész fényében tündököltethette. A népies költészet felé fordult s »Hedri Tamás vagy a véletlen csattanás« és »Dombi János vagy a hazajáró lélek« című tréfás beszélyeiben, füszeres előadási modora és jókedvűn csipkedő gúnya az ártatlan előítéletekhez, melyek ellen küzd, oly szépen talál, hogy a forma és tartalom közti teljes összhangzatnál fogva a tiszta műélvezetet semmi sem zavarja.

Azonban szöszök és irodalom együttvéve is csak szörvénnyesen és időszakonként vehették igénybe lelki tevékenységét. A tér, hol gazdag szellemét egy folytában lobogtatta, ez a társas élet volt, melynek ezernemű érintkezései elméjét nem hogy fárasztották volna, inkább élénkítették, és csak alkalmat szolgáltatottak neki, hogy termékeny értelmét érvényesíthesse, hasznosíthassa. — A derült és közlékeny vidámság, melyet arca kifejezett, mindig olyanul mutatta be őt, mint a ki ura helyzetének, kire nézve semmiféle munka nem terhes, s ki szent hivatása méltóságának tudatában minden körülmény közt biztosan lép fel.

Általában társalgását a míveltség *mesterművének* kellene mondanunk, ha nem tudnók, hogy annak is az elbájoló kellemet az kölcsönözte legkiváltképen, hogy szerető szívének volt *természetes* kifolyása. — A mint valamely társaságban megjelent, a közfigyelem, a nélkül hogy kereste volna, azonnal felé fordult, s akkor aranyos kedélye, mozgékony, élénk szelleme mintegy villanyos szikrákat hányt, nem hogy égessen, hanem hogy melegítsen, világítson. Hány üdvös eszméje öltött ez úton szárnyat, s karoltatott fel közönségesen, mely máskülönben tán csak nagy későre, elkényszeredve és inaszakadtan juthatott volna érvényre! Nem nagyítok, ha azt mondom, hogy életében kivívott nagy mérvű sikereit kilencztizedrészben azon rábeszélő könnyedségnek köszönhette, mely kedvelté tett rajta mindent: tervézetéseit, kéregetéseit, sőt még foddózéseit is.

Azonban a történelmi igazság ellen vétenék, ha nem sietnék megjegyezni, hogy Székács törekvéseit az akkori társadalmi viszonyok is nagyban elősegítették. A lelkesülő hév, melylyel lelkipásztori hivatását mind elejétől fogva szívére

ölelte, mind melegebbé fokozódott, a mindenütt új alakulásokra törő kormozgalmak által, melyek a cselekvő tehetséget, akár-mely téren mutatkozott, az *egy* nemzeti cél szolgálatában kívánta értékesíteni.

Midőn a negyvenes évek elején Zay Károly gróf a két protestáns felekezet unióját, Fáy András pedig egy Pesten állítandó egyesült protestáns főiskola eszméjét hozta szőnyegre, s az egymást gyámolító két eszme az irányadó körök azon mohó érdeklődésével találkozott, mely ama nemesen hevülő kornak különös sajátja volt. Kossuth Lajos a nagy horderejű két indítvány érlelése szempontjából a »Pesti Hirlap«-ban egy protestáns egyházi és iskolai lap megindítását hozza javaslatba és »a vállalat megkísértésére különösen Székács József ágostai és Török Pál helvét hitvallásu pesti hitszónok urakat« szólítja fel.

A felszólítottak a nevezett »Protestáns egyházi és iskolai lap«-ot 1842-ben csakugyan megindították, s ezzel Székács tevékenysége előtt hajlama és tehetségének megfelelő új munkatér nyílt meg, melyre hogy feladatának mily tiszta tudatával lépett, mutatják a teendőket szabatosan körvonalozó programmon kívül számos dolgozatai, melyekkel a nevezett lap hét évfolyamát gazdagította.

E lap szerkesztése nagy fordulót jelez Székács életében. Eddigelé tehetsége kétfelé volt oszolva: az egyház s az ezen kívül mozgó irodalom között; most írói munkásságát is egészen az egyház szolgálatának szentelvén, ereje a központosulás folytán tetemesen fokozódott, s tevékenysége minden tekintetben határozottabb irányt vett. A felekezet csakhamar felismerte benne a jövő vezérférfit, s a személye körül csoportosulni kezdő közbizalom nemsokára egész lelki erejét tette próbára.

Mikor a »Protestáns egyházi és iskolai lap« megindult a politikai láthatáron az éles szem már-már közeledő viharok vehette észre előjeleit, a minthogy tudvalevőleg maga az országos reform-mozgalmak első megindítója, a nagy Széchenyi megriadva, azokra rá is mutatott. A szóvivő körökben, mintha csak előérzetök lett volna, hogy a nem sokára bekövetkezendő nagy válságban az egész államszerkezetet átalakító reformo-

kat kell majd rögtönözni és törvénybe iktatni, csaknem lázasnak mondható izgalom uralkodott, mely a fennálló viszonyok közt többnyire kivihetetlen újítások folytonos tervezgetésében nyilatkozott. — Kormány és nemzet, mint két ellenfél állott egymással szemben; azonban az absolutisticus irányzatú testületi kormány és a nemzet vágyait az országgyűlésen tolmácsoló, de érvényesíteni nem képes ellenzék közt folyt harc, az alkotmányos biztosítékok híja miatt másból nem állott, mint hogy egymás működését akadályozni és megsemmisíteni törekedtek, amaz az erőhatalomra, ez a helyhatósági testületek autonómiájára támaszkodván.

Ma szinte nevetségesnek találja az ember, ha az akkori kormánylapokban egyre azt a panaszt vagy inkább vádat olvassa, hogy az ellenzék eljárása a kormányzást lehetetlenné teszi. Semmi sem igazabb e panasznál, de egyszersmind semmi sem kevesebb jogosult. Ha a kormányhatalom szélre törvénytelenkedett, vádolható-e az ellenzék, ha mindenképen azon volt, hogy a törvénytelen kormányzást lehetetlenné tegye? Mikor a kormány a fejedelemnek, mint a törvényhozás egyik felének nevében a nemzet kirekesztésével rendelkezett, ki merné az ellenzékét kárboztatni azért, hogy a nemzet akarata ellen hozott rendeleteket meghíúsítani törekedett, és hogy az autonóm helyhatóságok jogkörének mind tovább terjesztése által a tehetetlenné vált országgyűlés hatalmát magához ragadván, a végkifejlést siettető reformjait ez úton létesíteni kívánta?

Tény az, hogy a protestáns egyház, békekötések és törvények által biztosított és jó részben fenn tartott autonómiájával, azon ellenzéki politika kifejlésére, egyik igen is alkalmas térnek mutatkozott annyival is inkább, miután a magas clemusnak a kormányval czimboráskodása miatt a katolikus hívek hazafiúi érzelmű tagjai is protestáns részen állottak.

Ez magyarázza meg azon szokottnál élénkebb érdeklődést, melyet politikusok, mint Kossuth Lajos, Zay Károly gróf és Fáy András akkoriban a protestáns egyház ügyei iránt tanúsítottak és annak papsági szóvivőit is a politika mozgalmaiba belevonni iparkodtak.

Székács azonban bármennyire vonzódott a nevezettek

hez mint személyes barátaihoz, és mint az új eszmék képviselőihez, sokkal jobban szerette egyházát, semhogy annak sorsát kétes kimenetelű pártmozgalomhoz kösse, s annak törvénybiztosította érdekeit oly politikai kísérletek kockázatának tegye ki, melyekben nem is annyira a pozitív haladás, mint inkább a haladás ingerének bizonytalan tapogatódzása nyilatkozott.

A két felekezet egyesülése, ha mindjárt csak a közigazgatásra nézve is — a mint Székács a »Pesti Hírlap«-ban az eszme kivitelének első stádiumául csak is azt mondta ki lehetők — a mennyiben az a nemzeti politikát képviselő ellenzék számára az ország lakossága egy ötöd részének támogatását biztosítja vala, kétségen kívül nagy vívmány lett volna, s épen nem csodálkozhatni, ha a két felekezet hazafi-ézelmu világi tagjai közül legtöbben az unio eszméjét nagy hévvel felkarolták és kivitelét mindenképen sürgették.

Azonban itt is az történt, a mi rendes sorsa a korán érkező eszméknek: a kiknek érdekében az unio indítványoztatott, közvetlen hasznát be nem látván, s a jövővel nem törődven, készebbek voltak izetlen fajbeli antipathiajokat követni, mint az ész szavára hallgatva simólni; a kiket pedig az indítvány a közös nemzeti ügühöz kapcsolni akart volna, azok az által nyelvöket és nemzetiségöket látták fenyegetve, és nyilt szakadásra ingereltettek.

Ha az unio időelőtti felszínre hozatala a panszláv fanatismus mellett a vallást is föl nem hívja, az ugyanakkor megpendített pesti egyesült protestáns főiskola eszméje, mely iránt országszerte osztatlan volt a lelkesülés, okvetlen létrejö, és megvettetik az egyesülésnek alapja a lelkekben, mielőtt az intézmények bolygatása az érdekeket felizgatta volna. A kettőnek együtt sürgetése, előre látható volt, hogy mind a kettőnek bukását fogja szólni.

Székácsnak, a mi személyes meggyőződését illeti, az unio, úgy is mint vallási, úgy is mint nemzeti ügy, azon kedves eszméinek egyike volt, melyektől végkép megválni soha sem tudott. Azonban ő nem tartozott azok közé, kik az egész emberiség iránti szeretetet negélyeznek, csak azért, hogy fölmentve érezzék magokat saját, szűkebb körük szolgálata alól. Mint jóra törekvő gyakorlati ember, abban a meggyőződésben

élt és munkált, hogy akkor szolgáljuk igazán az emberiség közügyét, mikor magunk helyét emberül betöltvén, első sorban azokért fáradozunk, kiket a gondviselés közelebb állított hozzánk.

Kétségkívül jól esett volna lelkének, ha munkásságát oly egyházi testületnek szentelheti, mely a nemzeti ügyhöz történendő csatlakozás tekintetéből az alapokban egyező két felekezetet külsőleg is egyesítvén, reményt nyújt vala arra, hogy idegen ajku hitsorsosai is szorosabban kapcsolhatnának a haza és közalkotmányhoz; de miután tapasztalta, hogy az unió kérdésében megindított mozgalom nem hogy szorosabb egyesülést szülne, inkább még addig nem nyilatkozott szenvedélyek felköltése által a meglevő képesek lazításával, sőt szakadással is fenyeget: csakhamar tisztában volt magával, hogy munkásságát egyelőre saját felekezete benső életének szilárdítására kell fordítania.

Egyház és iskola terén tömérdek kérdés várt a megoldásra, és Székács hozzáfogván a megindított lapban azok szellőztetéséhez, azon körültekintő eszélylyel és renddel, melyet a politikában Széchenyi inaugurált volt, rendre e három dologra irányozta tevékenységét: papi és tanítói conferentiák életbe léptetésére, papok és tanítók anyagi viszonyainak emelésére biztosítására és végre az egyházszervezet olyatén alakítására, hogy a különleges rendszabályok szerint egymástól függetlenül vezetett kerületek az evangelicus egyházat közösen érdeklő ügyekben egységesen intézkedhessenek.

A sajtó ez alkalommal fényesen igazolta hatalmát, mert sikerült Székácsnak a »Protestáns egyházi és iskolai lap« utján a közönséget mind a három újítás szükséges voltáról aránylag rövid idő alatt meggyőzni, és eszméinek valószínűsítését siettetni. De e tényből egyúttal azt a tanulságot is meríthette mindenki, és merítette mindenekelőtt Székács, hogy ha a kormánylapokban a politikai sajtót azzal vádolták, hogy működése a közizgalom fokozásánál egyebet nem eredményezett: e meddőségnek, a mennyiben igaznak bizonyult, legfőbbképen az a hatalom volt okozója, mely az alkotmányos tényezők cselekvési szabadságát megakasztotta.

Ez aztán Székácsot csak megerősítette abban, hogy az

egyházi ügyeket a politikával való érintkezéstől mennél távolabb tartsa.

Midőn 1848. elején a pógrádi esperesség papjai egy értekezleten elhatározták, hogy az országgyűléshez petítiót nyújtanak be az iránt, hogy »az országgyűlésnél és a kormánysekreknél legyenek a protestáns papirendüeknek is fizetéses képviselői«: »Székács a kérdést a Protestáns egyházi és iskolai lap«-ban behatóan tárgyalván, szokott higgadt humorával többek közt így nyilatkozik: »Egyszer bevetődtem Pestmegye termébe közgyűlés alkalmával, elfoglalván törvényes helyemet, a galleriát. Lenn a r. katolikus klerusnak a vegyes házasságok körüli, akkor még egészen új eljárásáról volt szó, s r. kath. paptársaink a dogmatörténelem tárházából kezdték fegyvereket szedegetni. Noha soha sem vágyakoztam a zöld asztalhoz, de akkor mégis olyasmit éreztem magamban, mi azt mondja vala, bizony kár, hogy most ott nem ülhetsz, mert azon atyádfainak a Krisztusban tán jobban megtudnál felelni, mint a kardos atyafiak, kik azon a téren náladnál tán járatlanabbak. És ily érzélem szállhatna meg közülünk igen sokakat, ha jelen volnának azon termekben, hol a protestáns egyház felől határozatok, intézmények hozatnak, a nélkül, hogy ez egyház, vagy ennek megbizottai szót emelhetnének s eleve megmondhatnák, mennyiben tanácsos vagy nem, mit fogna szólni a protestánsok között, milyen egyházi vagy polgári, vagy természeti törvényekbe ütköznék ez vagy amaz eljárás. És mégis mindig marad bennem annyi puritánus valami, mely azt mondja: nyájhoz pásztor! s annyi optimisticus valami, mely azt hiteti el velem, hogy minden felekezeti keresztyén pap kitakarodnék a világi termekből, ha az mondatnék neki: nyájhoz pásztor!«

A mozgalmas idő hamarabb mint vélte, meghozta nagy részben, a mit ő optimisticus valaminek nevezett, s ezzel alkalmunk nyílik Székácsot a »Protestáns egyházi és iskolai lap« hasábjain közzétett dolgozatai alapján azon rendkívüli idők befolyása alatt szemlélni, melyek a lelkek legtitkosabb gerjedelmeit is kinyilatkoztatják, napfényre hozzák. A márcziusban felvirradt szabadság napja, mely annyi józan elme gondolatmenetét szokott kerékvágásából kibillentette, Székácsot csak

megerősítette czélzataiban, életföltételeiben és egyházához való megingathatlan hűségében.

Kétséget nem szenved, hogy a dolgok amaz új fordulatát, mely a nemzeti függetlenség ígérével lépett föl, senki Székácsnál sem őszintébb odaadással, sem tisztább örömmel nem üdvözölte; nem is késett a nemzeti ügühöz szívvvel lélekkel való csatlakozásának, Dobos és Török társaival együtt fogalmazott lelkes nyilatkozványban, határozott kifejezést adni. Midőn azonban a megújulás, a testvériesülés, a szeretet melegítő sugárzó lelkesülés napjaiban a meggondolatlan rajongás, építve a papi tizedről szóló törvényczikk 2-ik §-ára, mely a papságnak illő ellátása iránt törvényjavaslatot helyezett kilátásba, annak mielőbbi életbeléptetését sürgetvén, a protestáns egyházat mindenestül az állam karjaiba kívánta vetni: Székács a nagyfontosságú kérdéstről ez emlékező szavakat írta: »Nekem soha hatalmasabban nem kopogtatott lelki ismeretem ajtaján, mint épen most, Uruknak ama szózata: Az ember nem csak kenyérral él stb. Mert ezen egy ígélet, melyet bizonyosan örvendezve fogadtunk mindnyájan, s melynek teljesedésbe meneteléről nem kételkedünk, egészen megváltoztathatja a viszonyt, melyben a protestáns egyház eddig az álladalomhoz állott. Valahányszor pedig ilyen kérdés merül fel az egyház kebelében, nem lehet eléggé óvakodóknak lennünk, nehogy az álladalom nyájas ajándékaiért oly jogokat adjunk oda, kölesön fejében, melyek a mellett, hogy talán sarkalatosak, ha egyszer kiadatnak a kézből, nehezen vagy soha vissza nem szerezhetők.«

A jövőnek sejtelve volt-e az, mi ovatosságra inté, vagy elvbéli következetességének szigora? ki tudná megmondani. Annyi bizonyos, hogy épen az alkotmányos élet felujulása szép napjaiban, szokottnál nagyobb éberséggel vigyázott minden legkisebb lépésre, minden szóra, mely az egyház biztosított jogát veszélyeztethette volna, s míg egyfelől a jól értett államiság intézményeinek olyan coordinációját óhajtotta, melynél fogva a lelkiismereti szabadság megóvása mellett, az állam törvényes hatalma csorbát ne szenvedjen, másfelől az egyháznak teljes csonkítatlan autonómiáját oly elidegeníthetetlen

jognak tekintette, melyet semmiféle körülmények közt feladhatónak nem tartott.

A vallás- és közoktatási miniszternek, egy a protestáns egyházkerületekhez intézett rendeletét közölvén, melyben e passus fordul elő: »az egyházi és iskolai reform iránt önökkel tartandó értekezlet stb.« Székács ezt a megjegyzést teszi: »Az a reform szó már másodszer fordul elő a miniszter ur hivatalos irataiban s mindenik esetben az mondatik, hogy ő velünk »az egyházi és iskolai reform iránt« akar értekezni. Bocsánatot kérek, de az 1848. 20 t. cz. a miniszter urat egy szóval sem hatalmazza fel arra, hogy mint reformator lépjen fel közöttünk, s mi — ha ez nem a fogalmazó tollhibája vagy ügyeinkben járatlansága volna, a minnek azt egyenesen tartjuk — ünnepélyesen tiltakozni fognánk ily reformátori intentio ellen. Az egyház reformálja, ha kell, maga magát, s ez ellen ninesen kifogásunk, sőt örömet rá is állunk. De hogy valamely s bármely minisztériumbak elismernők azon jogát, hogy ő reformálhasson bennünket, azt ugyan nem tehetjük és tenni nehezen is fogjuk. Méltóztassák tehát csak a törvénynél maradni és velünk nem reformról, hanem a 20. t. cz. első §§-ai alapján a protestáns egyház meghallgatásával készitendő törvényjavaslat előzményeiről értekezni.«

Az események hamarább, mint közönségesen hitték, igazolták Székács aggodását. A »Protestáns egyházi és iskolai lap« december 14-iki számát egy szerkesztői nyilatkozat e rémhírral nyitja meg: »A haza veszélyben van!« — Ilyenkor, mondja a nyilatkozat, minden külön érdeknek háttérbe kell vonulnia, minden követelő szózatnak el kell némulnia; mert a haza minden előtt! — Kijelentik aztán a szerkesztők, hogy a lap jobb idők bekövetkeztéig megszüntetetik.

A várt jobb idők helyett ama nagy katastropha állott be, mely hazai kegyelt intézményeink porba sujtásával, a nemzeti élet rendes folyamatját megszakította és megkezdődött a hatalom és önkény uralma, midőn katonai törvényszékek ítéltek a nemzeti ügühöz híven ragaszkodott honfiak fölött, és törvényre hivatkozni lázadás volt és forradalmi bűn.

Székács akkor komoly veszélyben forgott; katonai törvényszék elé állított és megmentését jó részben csak a

tanuságtételre felhívott német lelkész társa jó szolgálatainak és saját ildomos, nemes föllépésének köszönhető.

Időközben a politika színterén megindultak azon beolvasztási kísérletek, melyeknek fonákságát csak azok nem látták, kik alkalmazták, s abban a mértékben élesztették a hazafiúi reményt, a mint a látszatos siker által mind otrombább erőszakoskodásra bátorították. A hajótörést szenvedett hazafiság a politikai köztérről leszorítottva, oda vonult vissza, hova a hatalom önkénykedése nem fért. A közmívelődési ügy fejlesztése, tudományos intézetek állítása, gazdasági és iparvállalatok virágoztatása, oly foglalatosságok voltak, melyek erősödésére szolgáltak a hazafiszellemnek, a nélkül, hogy a hatalom gyauuját felköltötték volna.

Székács, ki szeretett egyházközségének kebelében, papi teendői közepett keresett és talált megnyugvást, a hazafiak jelzett törekvéseihez csatlakozva, akkor vetette meg alapját ama közmíveltségi nagy alkotásoknak, melyek nevét a fővárosban felejthetlenné, mondhatjuk, halhatatlanná teszik.

Elemi iskolák, négy osztálylyal a fiúk és hat osztálylyal a leányok számára, s azokban jeles tanerők, hazánkban ma is páratlan magas fizetéssel; egy teljes főgymnasium példányszerű berendezéssel és tizennégy rendes tanárral, s ez intézetek, valamint a magyar és német papi hivatalok kényelmes elhelyezésére egy nagy épület emelése, mely a város egyik díszét képezi, s végre a szláv községnek végkielégítése és különválasztása: mind amaz időbeli oly műveletek, melyek keresztülvitelében Székács szelleme volt irány- és mérvadó.

Ha az ország elismerését érdemlő tényképen említhető, hogy a német-magyar evangelicus község múlt évben tisztán iskolai czélokra 37,297 frt 55 krt költött, amaz elismerésből az oroszlanrész kétségen kívül Székácsot illeti.

Nehogy azonban úgy látszassék, mintha dicsőült társunkat idegen tollakkal akarnám ékesíteni, a mire nem szorúlt, s a mi ellen ő tiltakozott volna a leghatározottabban, meg kell jegyeznem, hogy a pesti evangelicus gyülekezetben, mint rendszerint mindenütt, hol az értelmiség túlnyomó, az iskolára mindig kiváló gondot fordítottak; de hogy a többnyire idegen

ajkú gyülekezet jóakarata oly irányt vett, hogy fokozatosan haladva, nemzeti példányintézetek létesítése lett lehetővé, hogy akkor, midőn a főváros iskoláiban majdnem kizárólag németül tanítottak, épen az a község állított magyar iskolákat, mely túlnyomó részben nem magyarokból állott: ezt nehéz volna megérteni, ha nem tudnók, hogy oly férfiú volt az egésznek láthatatlan mozgatója, ki mind elejétől fogva állása legszentebb feladatának ismerte az egyháztanácsot, a nemzeti tanügy érdekében tájékoztatni, azt a kellő felvilágosításokkal ellátni és fáradhatatlan közreműködésével támogatni.

Volna bár elegendő időm, feltüntetném önök előtt mindama szép vonásokat, melyeket Székács ez ügyben a legnehezebb időben és a legkényesebb viszonyok közt kifejtett. De legyen elég fölemlítenem azt az egyet, hogy bár közönségesen tudva volt; hogy mindennek, a mi a gyülekezet kebelében az iskola-ügyet illetőleg történik, ő a lelke: mégis sehol sem látjuk az ő személyét előtérbe lépni, véleményét vitatni; hanem mindig úgy intézi a dolgot, hogy más hozza javaslatba, a mit ő jónak és üdvösnek látott. Ő a tettet akarja, nem a dicsőséget, mely követi; akarja pedig maga teljes megtagadásával és oly önzetlen lélekkel, hogy kiviszi például az elemi néptanítók fizetésének 1200 ftra emelését akkor, midőn az ő saját évi díja 800 ft volt.

Nehéz az okos szónak ellentállani, mikor oly erkölcsi erő támogatja, mely előtt meghajolni ösztönöz a lélek. Ebben rejlik kulcsa a nagy sikereknek, melyeket Székács minden törekvésében aratott.

Az ötvenes évek süllyedt viszonyai amaz erő hatását nagyban emelték. A hatalom, mely a nemzetet törvényen kívüli állapotba helyezte, s azzal mint akarat nélküli dologgal hitt elbánhatni, a protestáns egyházat, mint testületet, szintén oly viszonyok közé helyezte, melyek erkölcsileg lehetetlenné tették Székácsnak, hogy a 48 előtt abban elfoglalt hivatalos állását mint főjegyző folytassa. A kinevezett administrator elnöklete alatt cs. kir. biztos jelenlétében tartott egyházkerületi gyűléseket törvényeseknek el nem ismerhetvén, ő azokban nem fungálhatott.

Csakugyan nem létezett akkor közel tíz esztendeig a

magyar protestáns egyházban semminemű közkormányzat, semmi összekötő kapocs más, mint a melyet a közös szenvedés a lelkek mélyében szül.

Ily viszonyok közt semmi sem természetesebb, minthogy Székácsnak örömmel kellett üdvözölnie minden akárhonnai jövő kezdeményezést, mely az egyház jelzett bomladozó állapotának véget ígért vetni. Ilyesül pedig tünt fel előtte eleintén az 1859-ben megjelent császári nyílt parancs, melyben a protestáns egyház képviselőit és igazgatását rendező okmány úgy mutatta be magát, mint az 1791-iki zsinatok határozatainak idő és körülmények szerint módosított alakban történt megerősítése, minélfogva a törvényesség azon kedvező látogatásával is birt, hogy a jogfolytonosság álláspontjára helyezkedett.

S minthogy a pátens a protestáns egyházzal, szélire mint önrendelkezési joggal bíró testületről beszél, Székács képzelni sem tudta, hogy egy erkölcsi testülethez akármiféle kormány eképpen szólhasson: »Te jog és igazság szerint magad ura vagy ugyan, és ezt ezennel el is ismerem; azonban én szabom meg, mikép használjad önrendelkezési jogodat, miképen rendezed és vezesd dolgaiddat.« Ily absurdumot föl nem tehetvén, szentül azt hitte, hogy úgy a pátens, mint az azt kísérő miniszteri rendelet még zsinati tárgyalás alá fog terjesztetni, s ehizemben a pátent elfogadhatónak tartotta.

Szerencsére legközelebbi környezetében is találkoztak többben, kik amaz optimisticus felfogást nem helyeselvén, arra unszolták, hogy mielőtt valami határozó lépést tenne, járjon végére a dolognak. Ez megtörténvén, csakhamar meggyőződött, hogy a nyílt parancs csakugyan törvényerejűnek kíván tekintetni, mely »úgy a mint van, végrehajtandó minden paragraphusaiban.«

Most teljesen megváltozott a helyzet s ehhez képest Székács elhatározása is azonnal más lett; tovább perczig sem habozott, és a körülmények gyáva mérlegezése, mely sokakat eltántorított, lelkét nem háborgatta. Nem tanakodott sokat, hanem kibontotta az ellenzéki zászlót.

Hónapokig tartott országsgerte a két testvéregyház

kebelében, a hatalom részéről ijesztgetésekkel, bűnvád alá helyezésekkel, itt-ott börtönzések és másnemű üldözésekkel folytatott harez, melyben Székács mint a protestáns szabadság rendíthetetlen védője, határozottan tiltakozott az államhatalomnak, az egyház dolgaiban való akármiféle intézkedése ellen.

Oly idők jártak már akkor, midőn a nemzetnek az elnyomók ellenében becsülettel használt egyetlen fegyvere, a tétlenség ereje súlyát kezdé éreztetni kifelé is, és végre Bécsben is belátták, hogy az erőszak, ha kiviheti is a nemzet törvényes cselekvésének elakasztását, de sehogy sem áll módjában szabadságokról lemondani nem akaró embereket arra kényszeríteni, hogy a hatalom törvénytelen intézkedéseit tettelegesen hozzájárulásukkal támogassák.

A pátensügyi tusa ezt teljes világításba helyezte, és figyelmeztette a kormányt a pátens életbeléptetésének kivihetlenségére. Így történt, hogy 1860. május 15-én megjelent ama legfelsőbb kézirat, mely mint az oktoberi diploma méltó előhírnöke, egyfelől a törvényes állapot restitúcióját engedélyezte, másfelől az absolutismus törvényen kívüli alkotásait sem akarta elejteni, s a pátens szerint rendezkedett egyházaknak is létjogot biztosított.

A protestáns egyházak siettek elfoglalni a törvényes tért, mely előttök megnyílt; haladéknélkül hozzáfogtak a kerületi tisztségek betöltéséhez, és a Bányakerület már július 17-én tartott közgyűlésében dr. Székács Józsefet 176 szavazat közül 149-czel, s így csaknem egyhangúlag superintendensnek választá meg.

Ez volt a Bányakerület részéről a hatósági önkormányzat helyreállításának első lépése, melylyel testületi szerves életműködését, tíz évi szünetelés után ismét megkezdte. A következés megmutatta, hogy szerencsés kezdet volt, miután az egyház, melynek békés működése a pátens elvi fentartása folytán még mindig veszélyeztetve volt, Székács személyében nem csak tapasztalt, ügyes vezetőt, hanem annak lelkiismeretes elvhűségében erős biztosítékot is nyert.

Nincs egy-egy szebb jelenség a társadalmi hierarchiában, mint kormányon álló oly férfiú, ki ugyanazon elvek sze-

rint igazgat és parancsol, a mely elvek nevében opponált, mikor tőle kormány iránti engedelmesség követeltetett. Az ember örömet meghajol a hatalom és tekintély birtokosa előtt akkor, ha abban a változhatatlan érvényű erkölcsiséget, szívünk e soha egészen meg nem tagadható tulajdonát, mintegy megszemélyesítve látja.

E hazafiúi elvhűségnek köszönhetette Székács, és köszönhetette mindenkifőlött a magyar evangelicus egyház egyeteme, hogy a páteni üzemek folytán támadt benső vizzálynak csakhamar vége szakadt, a patentális egyházak visszakivánczván s egymásután vissza is térvén azon testület közösségébe, melynek Székács vezetése alatt elébb soha nem tapasztalt, mind inkább növekedő virágzását megirigyelhették.

A történetírás feladata lesz körülményesen ismertetni Székács főpásztori működésének az országra kiható részleteit, egyházkormányzatának ama szép folyamatját, mely a kötelesség pontos teljesítését a szeretet eszközeivel munkálva, concret gyakorlati példákban mutatta meg, hogy mily bő forrása a társas élet áldásának az önkormányzat.

»Melyik a nagy élet?« — kérdi De Vigny Alfréd, és találón így felel. »Az ifjúságnak gondolata, melyet az élett kor valószínűsített.«

Székács ifjúsága és tizenkét évig folytatott főpásztori működése, ily nagy életnek ritka szép példányképe.

Midőn közpályára lépett, az öntudatra ébredés zajos korszakát élte a nemzet. E korszak Székács szép lelkében is sok oly eszmét érlelt meg, melyet a valóság kevés kilátásával bocsátott világgá. Superintendenssé választatván, a nyomatékhoz, melyet a jeles tehetség kölcsönöz, magas állásának befolyása is járulván, szerencsés volt mind ama reformokat, melyeket a 48 előtti időszakban mint közpap sürgetett, mint főpásztor életbe léptethetni, és oly műveket lőtesíthetni, melyeket úgy az egyház, mint általában a nemzeti cultura érdekében nagy jelentőségűeknek mondhatni.

S midőn ekkép az ifju merész álmai a férfiút boldogító valóságokká lettek, az érdem ritka kísérője, a közelismerés sem késétt. Ő Felső királyi tanácsossá nevezte és a Lipót-rendjellel díszítette; polgártársai országgyűlési képviselőül

választották; a jeni egyetem theologiai tudori czimmal tisztelte meg, végre Akademiánk tiszteletbeli tagjai közé sorozta. De mind ezeknél megtisztelőbb kitüntetés akkor érte, midőn Berzsenyi sirja felett tartott beszéde alkalmából egy katholikus püspök az ország papjának nevezte el.

Semmi méltóbb joggal meg nem illette Székácsot, mint e név, melynek ő annyira díszére vált. Igen is, ő mindenkifőlött pap volt, a szó legteljesebb értelmében: pap, mint híveinek követendő szép példányképe; pap, mint ritka tehetségű szónok, és végre pap azon közmondásos értelemben is, hogy mind holtiglan tanult és tanultságát közhasznúvá tette.

Ezzel beszédem végére jutottam, és most veszem észre csak, mennyire nem közelíti meg sem fényben, sem melegségben eredetijét az a halvány kép, melyet én a magokban véve oly kedves vonásokból összealkotni próbáltam.

Hogy feladatomban ki nem merítettem, ez oly gazdag themánál magától értetik. Még csak azt sem említettem meg, mi volt Székács nekem, mily közel állott lelkembe, szívemhez harmincznyolcz éven át, mely hosszú idő alatt mindennél becsesb barátságából merítettem bizalmat a jó ügyhöz és erőt a jó ügyben való kitartáshoz.

Erre vonatkozólag legyen szabad itt berekesztésül ismételtnem, a mit felejthetetlen barátom halála alkalmából, a múltnak édes emlékein elandalgott fájdalom íratott volt velem (a »Protestáns egyházi és iskolai lap«-ba).

»Harmánczhárom évvel ezelőtt két magyar utas gyalogolt a Schwarzwald bércei között, és a vidék nagyszerűsége, az éjjeli csöndnek ünnepélyes volta komoly hangulatba ejtette az ifju utasokat. Lelkük előtt a haza, s abban különösen a protestántismusnak akkoriban a mainál sokkal komorabb képe lebegett; akkor ott — Isten szabad ege alatt fogadást tőnek, hogy ezentúli életök minden percét a hazai protestáns ügynek szentelendik, az egyik mint gyakorló pap, a practicus élet mezején, a másik mint tanár, az elmélet, tudomány terén. Székács József volt a fogadástavók egyike, és a másik, kinek osztályrészsül jutott a dicsőt túlélni, ma világ és Isten színe előtt azt a tanúságot teheti, hogy soha halandó tett fogadását lelkiismeretesebben nem teljesítette, mint a boldogult, kinek

több mint egy emberöltőn át, lelkének minden gondolata, szívének minden dobbanása egyházának és hazájának volt szentelve.»

»Ha majdan a késő ivadék a nemzet évkönyveibe jegyzi ama kor történetét, mely hazafiúi erényben a mily gazdag, oly szegény volt törekvései sikerében: Székács nevét mint olyanét fogja emlegetni, kinek munkás élete minden lépését kiérdemelt fényes siker és Isten áldása követte.«

A

TÖRÖK-TATÁR NÉP

PRIMITIV CULTURÁJÁBAN

AZ ÉGI TESTEK.

VÁMBÉRY ÁRMIN

R. TAGTÓL.

BUDAPEST, 1879.

A. M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)